

(əvvəli ötən sayımızda)

Əldə edilən məlumatlar çox qədim zamanlarda Kiçik Asiyanın Xappadokiyaya, Kariya və Lidya bölgələrində kheta mədəniyyəti ilə eyniyyət təşkil edən mədəniyyətin mövcudluğunu sübut edir. Kheta mədəniyyətinin bu ərazidə mövcud olması onun əhatə dairəsinin isiqamətini göstərərək bu mədəniyyətin doğuda Midiya və Akkad, güneydə Kheta (Suriya) və batıda Etrusk mədəniyyəti ilə bir başa bağlılığını ortaya qoyur. Kaşqay tayfası xett tayfası idi və Fəratın qərbində məskunlaşmışdılar. Kaşqaylar sonradan bölgədə baş vermiş etnik toqquşmalar səbəbi ilə öz yurdlarını tərk edərək qədim Turan ərazisi olan Xuzistanda, Zağros dağlarının yaylalarında yerləşmişlər.

Prof. Seys Kiçik Asiyanın batısında qamqam, kilikiya və midya tayfalarına məxsus şəxs adlarının kheta adları ilə eyni olduğunu göstərmişdir.

Klassik müəlliflərin əsərlərində verilən Kiçik Asiyadakı lidiya və kari dillərinə məxsus bir çox sözlər aydın şəkildə türk mənşəlidir. Karilərin dilində Kos sözü qoyunu bildirir və quzu/kozu sözüylə, buryatlarda qoyun sözü ilə eyniyyət təşkil edir. Kari dilində Tabada dağ deməkdir, türk dilində də dağa "təpə" deyilir. Karilərin dilində "Lail" sözü tiran, kökmdar deməkdir, bu söz Hittitlərdə "Lel" şəklində ifadə olunur. Akkadlar hökmdar və tiran sözünü "Lil" və ya "Lala" şəklində ifadə edirlər. Bu söz hunlarda "Luli" başçı, rəhbər mənasında işlənilir. Qədim turani öntürk dillərində hökmdar, başçı mənasında işlənən "lil", "lel", "lala" sözlərinin Azərbaycan türkcəsindəki qarşılığı "Lələ" sözüdür ki, bu söz ehtiram əlaməti olaraq böyük qardaşa və ya saygılı, dəyərli insanlara, böyüklərə müraciət formasıdır.

Hittitlərin Kheta dilini Lidiya və Karia dili ilə çox bağlayan digər bir dəlil qədim zamanlarda Lidiya və Karia ilə birlikdə yaradıldığı təsbit edilən Kheta heroqlifləridir. Bu yazılar təkə heroqliflərdə ifadə olunan hecalardan ibarət deyil, Kiçik Asiyanın güney və batı sahillərində aşkar edilən daş heykəllər də Khetanın mənsub olduğu eyni sistemə aiddirlər. Xappadokiyadakı Pteriya nəhəng heykəlləri də eyni xarakter daşıyaraq heroqliflərlə müşaiət olunurlar. Beləliklə, Suriyanın quzeyində mövcud olmuş Kheta irqi və sivilizasiyası erkən dövrlərdən Anadoludan Bosfora qədər mövcud olan irq və sivilizasiya ilə eyniyyət təşkil edir.

Xappadokiyada tapılmış silin-

Atarqatısı Babilin Nana, kənanlıların Aştoret tanrısı idi. Xettlərin Sutex Babilin günəş tanrısı, Kananın Vaal tanrısı idi. Xettin Karxemiş, Kadeş, Maboq şəhərləri müqəddəs şəhərlər olub hər birinin sitayiş üçün məbədləri vardı. Savaş tanrısı Sutex xettlər üçün böyük önəm daşıyırdı. Karxemişdəki Aqartise sitayiş məbədi ən görkəmli idi. (Willis Bounqton. 1897, Səh. 118)

Suriyanın cənubundakı böyük fəlestin xalqı da turan mənşəli idi.

Ələsgər Siyablı

Dünya tarixinin Turan dövrü

dirlərin üzərində heroqliflər və müxtəlif heyvanlar, at, maral, öküz, qanadlı döyüşçülər, insanbaşı aslan, qartal başlı mələk, güneş təsvirləri vardır. Burda iki ilahə təsviri də vardır: Ana ilahə Nana və Turanlıların Venerası İstar və həmçinin at, maral və öküz turan-

lıların müqəddəs heyvanları idi və khetalar onları tanrılara qurban verirdilər. Kiçik Asiyadakı allahlar panteonu akkadlarla eyniyyət təşkil edirdi. (Conder R. 1890, Səh. 38-39)

Villi Bounqton yazır ki, Turanlı Xettlərin dini bu bölgənin bütün turan xalqları üçün ümumi idi. Batı Asiyanın samiləri öz dinlərini Turanlılardan əxz etmişdilər. Finiqiyalıların Astarta, Efeslilerin Artemidasi, yunanlıların Afroditasi Turanlılara mənsub idi. Xettlərin

lər, lakin samilərlə qarışmışdılar.

Misir barelyeflərində təsvir olunan fəlestinlilərin saqqalsız sifətləri qətiyyənlə samilərə bənzəmir. Bibliyada verilən çoxlu fəlestin şəhər və şəxs adlarını ivrit dilində izahı mümkün olmur.

H.Hitziq fəlestinlilərin peləşkar olduqlarını təsdiq edir. Fəlestinlilər sünnətli xalq deyildilər və turanlıların ənənəsində sünnət mövcud olmamışdır. Fəlestin şəhəri Aşdod Sarqonun kitabəsində döyüşkən hittit şəhəri kimi təqdim

olunur. Fəlestinə indi də Xatt adlı yaşayış məskənləri mövcuddur.

Fəlestinlilərin turanlı olduqlarını sübut edən ilginç bir nümunə fəlestin rahibləri tərəfindən qapının astanasına ayaq basmağın pis əlamət hesab edilməsidir. Monqollarda da belə adət vardı. XIII əsr tarixçilərinin yazdığına görə Manqu xanın qəbuluna gələn elçilərə öncədən qapının astanasına ayaq basmamağı tövsiyə edirdilər. Qapının astanasına ayaq basaraq bürdreyən bir avropalı elçi xanla görüşdən və fəxri libasdan məhrum edilmişdir. Beləliklə, astana/kandar üzərinə ayaq basmadan tullanıb keçmək inamı fəlestinliləri doğunun turan irqi ilə bağlayır. (Conder R, 1890, Səh. 41)

Belə bir inam azərbaycan

dim mərkəzi ya Xəzər dənizinin güneyi, ya da Mərkəzi Asiya olmuşdur. Ancaq belə bir fakt inkar edilməzdir ki, xatti/hittitlər, lidiyalılar, karilər, xappadokiyalılar və İtaliya etruskları və ya tirrenləri Türkiyə tatarlarına mənsubdurlar. Konder Fəlestinə Suriyada araşdırmaları zamanı rast gəldiyi çoxsaylı meqalit abidələrin və dolmenləri məhz Turanlılara məxsus olduğunu qeyd etmişdir. Turanlılara məxsus bu çoxsaylı daş abidələrin və barelyeflərin bir çoxu Xanaanda yəhudi İuda krallarının zamanında dağıdılmışdır. İstisnasız olaraq yalnız Turanlılara məxsus olan bu abidələr Suriya və Fəlestinə başqa, Kiçik Asiyada, Midiyada və İtaliyada da mövcuddur. (Conder R. 1890, Səh. 50)

Konder öz əsərində 100 hittit sözünün Midiya, Sus/Elam, Etrusk, Türk və Monqol dillərindəki sözlərlə qarşılıqlı müqayisəsini vermişdir. Bu sözlərin böyük əksəriyyətinin türk dillərində qarşılığı müəyyən olunmuşdur.

Hititcə: Ab=ev, iqamətgah; akkadca: ab; türkcə: ev, eb, oba, ova;

Hititcə: Ai=ev; akkadca: E; Midiyaca: E; Sus/Elamca: Ua; türkcə: oy, öy

Hititcə: Aka=bəşçi, rəhbər; akkadca: Aqa; türkcə: Ağa, aqa, aka
Hititcə: Adda=ata, türkcə=ata
Hititcə: Tur, Tar=bəşçi, öndər, allah; akkadca: tur, tar; uyğurca: törə=prins, şahzadə, çuvaşca: tura=tanrı

Hititcə: Tur-iqamətgah, yaşayış yeri, məskən, düşərgə; akkadca: tur=məskən, yaşayış yeri;

Türkcə: turaq, turaq=məskən, sığınacaq, yaşayış yeri; tura=qala, bürç, istehkam.

Hititcə: Tar=vadi; türkcə: Tar=tarla, dərə/tərə;

Akkadca: Sak=qəhrəman, başçı, rəhbər, birinci olan; Midiyaca: Sak=oğul deməkdir.

Hitit simvollarını əks etdirən emblemlərdə insan qurbanının təsviri verilmişdir və "TurSak" yeni ilk doğulan adlanır. (Conder R. 1890, Səh. 44, 48)

Xappadokiyada Kayseriyyə yaxınlığında tapılmış və e. q. XV əsrə aid olan qaya üzərində həkk olunmuş barelyefdə taxt üzərində oturmış hökmdar təsvir olunur. Onun yanında kobud xətt ilə yazılmış və qismən pozulmuş mətn tarixi bir hadisəni əks etdirir. Artes adlı yabançı başçı əsir edilərək adamlarının müşaiyəti ilə öz paytaxtından Erime ölkəsinə Qauzların Tarqontim adlı işğalçı kralının hüzuruna gətirilmişdir. Tarqontim kral titulu Kiçik Asiyanın və Suriyanın digər monqol, yəni türk başçıların xatırladır. Bu başçı hittit dilində digər bir emblemdə özünü "Erime ölkəsinin Tarqontimi", yəni Erime ölkəsinin kralı, başçısı adlandırır. Tarqontim Kiçik Asiyanın turani tayfalarının kral ünvanı olmuşdur. Mətnin orijinalında Erime ölkəsinin kralının titulu əks etdirən cümlə belədir: "Eli an Tarqontim Sar Mat Quza (an) . . . melama uri Sarutu izzau Artes Sar Mat Erime". (Conder R. 1898, Səh. 42)

(ardı gələn sayımızda)